
En biblisk kritik av sekulär rättvisa och kritisk teori

Vad är egentligen rättvisa? Med tanke på hur ofta detta begrepp används i dag – inte minst i den politiska debatten – är frågan angelägen. Sanningen är nämligen den att det finns olika visioner för rättvisa som åtminstone delvis konkurrerar med varandra. I denna text är det särskilt libertarianismen, socialliberalismen, utilitarismen och postmodernismen som skärskådas, samtidigt som deras syn på rättvisa jämförs med den bibliska världsbilden.

Av: Timothy Keller

PROBLEMET VI STÅR INFÖR

Vilken rättvisa? Att hävda sin rätt har aldrig varit så i ropet som det är idag. De som ivrar för att bemöta denna efterfrågan erkänner dock sällan att det numera finns flera visioner om rättvisa som konkurrerar med varandra. Och ofta skiljer visionerna sig kraftigt åt. Samtidigt har ingen av dem lett till något slags kulturell konsensus, inte ens i ett land som USA. Det är förmätet att anta att alla kommer att acceptera din syn på rättvisa, snarare än någon annans, bara för att du ber om det.

Biblisk rättvisa. När kristna läser Bibeln får de där en förståelse för rättvisa som är uråldrig, rik, omfattande, komplex och tilldragande. Bibelns syn på rättvisa skiljer sig betydligt åt från alla de sekulära alternativen utan att på något vis för-ringa de viktiga frågorna de lyfter fram. Men kristna har dålig kännedom om vad Bibeln har att säga om rättvisa, trots dess framträdande plats i Bibeln. Denna okunskap har två följd effekter. För det första är det många troende inom stora delar av kristenheten som fortfarande inte ser det som sin uppgift att jobba för rättvisa. För det andra är det många unga kristna som ser hur kyrkan misslyckas i detta och vill rätta till saker med hjälp av

sekulära medel för att uppnå rättvisa, vilket kan leda till deras liv och strävanden kommer in på villovägar.

RÄTTVISANS HISTORIA

Traditionerna. Ingen har gjort ett bättre arbete med att förklara vår nuvarande situation kring rättvisa än Alasdair MacIntyre, särskilt i boken *Whose Justice? Which Rationality?* Han visar att varje tillvägagångssätt för att förstå sig på rättvisa grundar sig i en uppsättning filosofiska övertygelser om (a) människans natur och mening, (b) moral och (c) praktisk rationalitet – dvs hur vi kan veta saker och rättfärdiga sanna övertygelser. I sin bok redogör han för fyra grundläggande historiska traditioner som behandlar rättvisa. Det är dels den klassiska (Homer till Aristoteles), dels den bibliska (Augustinus till Thomas av Aquino, vars verk kan anses vara en vidareutveckling av Aristoteles), och dels traditionen som kommer från upplysningen (särskilt Locke, Kant och Hume) – som sedan bäddade för den moderna liberala hållningen, som har delat sig i ett antal konkurrerande åsikter som än idag står i strid med varandra.

Tidigare upplysningstänkare sökte inte en grund för moral och rättvisa i Gud eller religion utan i något som bara det mänskliga förnuftet kunde upptäcka. David Hume trodde inte att detta var möjligt. Han hävdade att det inte finns några moraliska normer eller absoluta sanningar utanför oss själva som vi måste följa oavsett vad vi tycker eller känner, och därför kan vi inte upptäcka dem genom förnuftet. Till skillnad från förnuft menade han att det är sentiment som är den enda grunden för våra moraliska beslut – dvs moraliska intuitioner som till stor del grundas på våra känslor snarare än i vårt tänkande. Humes idéer fick fotfäste och idag har hans efterträdare anammat dem och bildat sina egna logiska slutsatser och menar att alla moraliska påståenden är kulturellt betingade och i slutändan grundade på våra känslor och preferenser, inte på något objektivt.

Upplysningsprojektets misslyckande. MacIntyre visar dock hur problematiskt detta är. Denna sociala konsensus om moral och rättvisa som upplysningstänkarna trodde att de kunde uppnå genom att lämna religionen bakom sig har inte gått i uppfyllelse och MacIntyre förklarar varför. I sin berömda liknelse med armbandsuret visar han att det är omöjligt att avgöra om armbandsuret är ”bra” eller ”dåligt” om man inte först vet vad det är till för. Är det till för att hamra spikar eller för att visa vilken tid det är? Känner man inte till armbandsurets telos eller syfte är det omöjligt att avgöra det.

På samma sätt kommer man aldrig att kunna enas över vad som är bra eller dåligt beteende och därmed vad rättvisa är, så länge man inte vet vad människan är till för. Den sekulära uppfattningen är att vi bara har blivit till av en slump. Vi har inte något högre syfte. Men om så är fallet finns det inget bra sätt att utifrån sekulära antaganden och övertygelser konsekvent hävda att något särskilt beteende är felaktigt och orättvist. Mänskliga rättigheter grundar sig inte på något annat än att vissa människor upplever att de är viktiga. Men alla upplever det inte så, och vad ska man då säga till dem som inte tror på och respekterar dem? Varför ska en människas känslor stå över någon annans? Sedan David Humes dagar har ingen modern rättviseteori något bättre att komma med än: ”För att vi säger så.”

EN KORT ÖVERSIKT AV BIBLISK RÄTTVISA

För att jämföra Bibelns syn på rättvisa med de sekulära alternativen, följer här en kort översikt över några viktiga egenskaper av biblisk rättvisa.

1. Gemenskap: Andra gör anspråk på mitt välstånd, därför måste jag ge frivilligt.

Bibeln skildrar den mänskliga världen som en gemenskap med djupa inbördes relationer. De gudfruktiga måste alltså leva på ett sådant sätt att gemenskapen stärks. Den gammaltestamentliga forskaren Bruce Waltke sammanfattar all undervisning i Ordspråksboken som handlar om ”de rättfärdiga” i en träffsäker och praktisk princip: ”De rättfärdiga (*saddiq*) är villiga att missgynna sig själva för att gynna samhället; de ogudaktiga är villiga att missgynna samhället för att gynna sig själva.” Den gammaltestamentliga skördelagen är ett exempel på detta (5 Mos 24:17–22). Markägare befalldes att inte låta maximera sin vinst genom att samla in alla kärvar eller plocka alla oliver eller druvor. I stället skulle överbliven skörd lämnas kvar på åkern för att arbetarna och de fattiga skulle anskaffa den genom arbete, inte genom välgörenhet. När texten säger att kärvar, oliver och druvor ”ska vara för” de fattiga är det ett hebreiskt uttryck som indikerar ägandeskap. Det är fel att betrakta alla ens vinster och tillgångar som enbart ens egna. Eftersom Gud äger alla dina tillgångar (du är bara en förvaltare av dem) kan samhället till viss del göra anspråk på dem. De får inte konfiskeras, men du måste erkänna att dessa anspråk finns och frivilligt vara radikalt generös. Denna syn på egendom passar inte bra med varken en kapitalistisk eller en socialistisk ekonomi.

2. Jämlikhet: Alla måste behandlas lika och med värdighet.

Tredje Moseboken 24:22 – ”En och samma lag gäller för er alla, för invandraren som för den infödde, ty jag är Herren, er Gud.” Det hebreiska ordet *mesraim* betyder rättvisa och i Jesaja 33:15 står det ”Den som lever rättfärdigt [*mesraim*] ... slår ifrån sig när han erbjuds mutor.” Att syssla med mutor är en orättfärdig handling eftersom man gör skillnad på fattiga och rika när det gäller handel, rättskipning och myndighetsutövning. Varje rättssystem eller styrelseskick som tillåter att beslut eller utfall avgörs beroende på hur mycket pengar man har är en styggelse inför Gud. Ett annat exempel på biblisk orättvisa är oschyssta arbetsförhållanden. I Tredje Moseboken 19:13 och Femte Moseboken 24:14–15 kan vi läsa om orättvisa löner. I Amos 6:5–6 läser vi om att ”fuska med vågen ... och sälja spillet som säd”. Att knussa och leverera en undermålig produkt för att tjäna mer pengar i stället för att betjäna sina kunder är att handla orätt.

3. Kollektivt ansvar: Ibland står jag till svars för och är inblandad i andras synder.

Ibland ställer Gud familjer, grupper och nationer till svars som ett kollektiv för den enskilda människans synder. Daniel omvänder sig för synder som begåtts av hans förfäder trots att han bevisligen inte deltog i dem själv (Dan 9). I Andra

Samuelsboken kapitel 21 ställer Gud Israel till svars för den orättvisa som givoniterna hade utsatts för av kung Saul, trots att han då var död. I Josua 7 och Fjärde Moseboken 16 håller Gud hela familjer ansvariga för en familjemedlems synd. I Första Samuelsboken 15:2 och Femte Moseboken 23:3–8 läser vi om en hel generation av ett hedniskt folk som Gud ställer till svars för de synder som deras förfäder hade begått många generationer tidigare. Varför? Det finns tre skäl.

Kollektivt ansvar. Det var inte Akans familj som begick stölden i Josua 7, men de bidrog till att forma honom till den typ av person som begår stöld. Bibeln betonar familjens roll i utvecklingen av en persons karaktär och det innebär att alla i familjen i viss mån är ansvariga för en enskild familjemedlems beteende.

Kollektivt deltagande. Syndiga handlingar formar inte bara oss själva utan även våra medmänniskor. Och när vi syndar påverkar vi vår omgivning, vilket skapar syndiga mönster som sträcker sig över generationer även om de blir allt mindre framträdande med tiden. Precis som vi läser i Andra Moseboken 20:5 låter Gud konsekvenserna av fädernas synd drabba flera generationer eftersom efterkommande generationer vanligtvis upprepar samma synd i en eller annan form.

Institutionaliserad synd. Institutionaliserade samhällsfunktioner gynnar de mäktiga och förtryckande och missgynnar dem med mindre makt. Exempel på dessa är rättsväsende (3 Mos 19:15), ekonomiska system med lån med hög ränta (2 Mos 22:25–27; Jer 22:13) och orättvist låga (Jak 5:4) eller försenade löner (5 Mos 24:14–15). När dessa system är på plats gör de mer ont än någon individ inom systemet har för avsikt eller ens är medveten om.

4. Individuellt ansvar: Jag är ytterst ansvarig för alla mina synder, men inte för alla konsekvenser av mina handlingar.

Konsekvenser av mina handlingar. Bibeln lär oss inte att framgångar eller misslyckanden fullt ut beror på den enskildes val. Fattigdom kan till exempel orsakas av personligt misslyckande (Ords 6:6–7; 23:21), men det kan också bero på faktorer man inte råår för, som hungersnöd och pest eller ren och skär orättvisa (Ords 13:23, jfr 2 Mos 22:21–27). Vi har alltså inte fullständig kontroll över hur våra liv ser ut.

Mina synder. Trots människans kollektiva ansvar och ondskan i världen, håller Bibeln fast vid att vår frälsning i slutändan avgörs av hur vi handlar som individer (Hes 18). Det är en ojämn fördelning mellan individuellt och kollektivt ansvar. När det gäller mänskliga lagar ser vi i Femte Moseboken 24:16 att vi måste hållas ansvariga och

straffas för våra egna synder, inte våra föräldrars. Vi är onekligen en produkt av vårt samhälle, men inte helt – vi kan motstå dess mönster. Hesekiel 18 ger oss ett exempel på vad som kan hända om vi lägger för stor vikt vid det kollektiva ansvaret – det leder till ”fatalism och ansvarslöshet”. Kollektivt synd tar inte bort individuellt moraliskt ansvar. På samma sätt motsäger inte personligt ansvar kollektivt ondska. Att mer eller mindre förneka antingen individuellt och kollektivt ansvar är att acceptera någon av de sekulära synsätten på rättvisa, snarare än ett bibliskt.

5. Att föra andras talan: Vi måste ha särskild omsorg om de fattiga och marginaliserade.

Även om vi inte ska vara partiska (3 Mos 19:15), ska vi visa särskild *omsorg* om de maktlösa (Jes 1:17; Ps 41:1). Detta är ingen motsägelse. Ordspårboken 31:8–9 säger: ”Höj din röst för den stumme ... försvara de fattiga och svaga.” Bibeln säger inte: ”höj din röst för de rika och mäktiga”, inte för att de är mindre viktiga inför Gud, utan för att de inte behöver din hjälp. Spelplanen är inte jämn och om vi inte för de fattigas talan kommer det inte att *finnas* jämlikhet. Vi strävar efter ett mer jämlikt samhälle när vi ger mer socialt, ekonomiskt och kulturellt kapital (makt) till dem som har mindre. I Jeremia 22:3 läser vi: ”Rädda den utplundrade ur förtryckarens våld ... invandraren, den faderlöse och änkan...” Jeremia pekar således ut grupper som inte kan skydda sig mot orättvis behandling på samma vis som andra kan (jfr Sak 7:9–10).

ETT SPEKTRUM AV RÄTTVISETEORIER

Det är nästan oundvikligt att generalisera när man vill presentera en översikt över de olika rättvise-teorierna som är verksamma i vår kultur. Det råder dock en utbredd samstämmighet om att det är ungefär följande fyra kategorier av rättvise-teorier som gäller.

Alla teorier i detta spektrum är sekulära och har två antaganden gemensamt. För det första, till skillnad från Martin Luther King, Jr. (se "Letter from Birmingham Jail") antar de alla att det inte finns några transcendent, moraliska sanningar att basera rättvisa på. De tror på Taylors "immanenta inramningen", dvs att det inte finns någon övernaturlig verklighet. Moraliska värden och definitionen av rättvisa är alltså mänskliga påfund. För det andra ser de den mänskliga naturen som ett tomt blad som helt kan omformas med mänskliga medel, inte som en gåva från Gud som måste akas för att människan ska frodas.

1. Libertarianism – ”Frihet” – Ett rättvist samhälle främjar individens frihet

Denna uppfattning, som nyligen framhållits av Robert Nozick, tror på ett litet antal individuella rättigheter, men inte att vi kan göra anspråk på ytterligare rättigheter. Människor har rätt att inte skadas, en absolut rätt till privat egendom om den är rätt förvärvad, samt rätt till yttrandefrihet och organisationsfrihet. Det första sättet för att skydda dessa rättigheter är att ha en liten stat, eftersom höga skatter är en orättvis inskränkning av rätten till privat egendom, och en stark stat försöker oundvikligen reglera yttrandefrihet, fri tanke och föreningsliv.

Det andra sättet att skydda dessa rättigheter är att ha en oreglerad marknadsekonomi. Den libertarianska attityden är mycket individualistisk, baserad på det implicita antagandet att varje människa tillhör sig själv och att konsekvenserna av ens liv helt och hållet beror på hennes individuella val och ansträngningar.

Kort biblisk analys:

För det första förnekar denna uppfattning människans komplexitet. Vi har alla blivit satta i sammanhang inrättade av Gud (familj, stat) och är skapade till avbilden av en treenig Gud. Bibeln harmoniserar individens frihet med samhällsplikt. Till skillnad från Bibeln förnekar eller föringrar libertarianismen de sociala krafterna som bidrar till att människor försätts i fattigdom och vägrar samtidigt att inse hur synd skapar ojämna spelplaner som inte kan avhjälpas enbart av individens frihet.

För det andra förnekar den Bibelns undervisning om syndens allmängiltighet. Den uppmärksammar risken att en statsmakt kan bli korrupt, men har inte samma farhågor för kapitalmarknaderna. Detta trots att synden finns överallt och kommer att korrumpiera allt.

För det tredje har den en förvanskad förståelse av frihet. Libertarianism beskriver vanligtvis frihet helt i negativa termer – frihet från någon eller något. Men vi är skapade av Gud för att älska honom och vår nästa, inte bara för att se till våra egna intressen, och ju mer vi gör vad vi skapades för att göra desto friare blir vi.

Slutligen stämmer inte libertarianismens förståelse av den absoluta rätten till vår egendom och självbestämmande överens med Bibelns syn på skapelsen. Vi tillhör Gud, inte oss själva, och likaså äger Gud allt vi äger. I slutändan är alla våra egendomar en Guds gåva och måste delas.

2. Socialliberalism – ”Rättvisa” – Ett rättvist samhälle främjar jämlikhet för alla.

Denna uppfattning, som på senare tid har framhållits av John Rawls, menar att det finns ytterli-

gare grundläggande rättigheter – något som libertarianer skulle kalla privilegier. Utöver frihetliga rättigheter (som yttranderätten, rätt till egendom, religionsfriheten) lägger socialliberaler till sociala eller ”ekonomiska rättigheter” (som rätt till utbildning eller allmän sjukvård). Rawls sätt att motivera dessa rättigheter lyder som följer. Han hävdade att om vi var tvungna att tänka ut ett samhälle bakom en ”okunnighetens slöja” – dvs att inte veta var människor skulle hamna i samhället (alltså utan att veta vilken etnicitet, kön, social status osv de skulle ha) – att alla, av ren *rationell egoism* skulle designa ett samhälle där det fanns betydande rättsliga åtgärder för att omfördela rikedom till dem som är födda i fattiga omständigheter och för att upprätta många andra ekonomiska och sociala rättigheter. Endast denna typ av samhälle skulle vara rättvis och rationell. När det väl har fastställts att ekonomiska och sociala rättigheter är gällande finns det, enligt den socialliberala synen, inget behov i samhället av någon konsensus om moraliska värden – det finns inget behov av att enas kring vad det goda är. Att respektera individens mänskliga rättigheter blir den enda nödvändiga moraliska standarden (och att förneka dem den enda synden). Då kommer människor att kunna leva sina liv enligt sin egen definition av ”det goda”.

En stor skillnad jämfört med den libertarianska uppfattningen är att staten nu har rätt att omfördela rikedom genom beskattning och statlig kontroll av marknaden. Icke desto mindre menade Rawls och socialliberaler fortfarande att någon form av fri marknad var det bästa sättet för att öka ett samhälles rikedom som då kan fördelas rättvist. Anledningen till att socialliberaler i grund och botten fortfarande är vänligt inställda till kapitalismen är att denna uppfattning i slutändan fortfarande är starkt individualistisk, vilket ger individer frihet att skapa sin egen definition av vad som är gott, meningsfullt och moraliskt. Socialliberalismen syftar alltså inte till lika utfall utan lika möjligheter för individer att vara sin egen lyckas smed. Personliga framgångar anses fortfarande vara ett resultat av individuella ansträngningar och arbetsmoral.

Kort biblisk analys:

Socialliberalismens tro på mänskliga rättigheter och omsorg för de fattiga har sin grund i kristen tro, vilket många akademiker på senare tid har påvisat. De hävdar att dessa övertygelser bottnar i en uppfattning om att vi har ett okränkbart värde oavsett etnicitet, kön eller samhällsklass. Denna tro uppstod bara i kulturer som var påverkade av Bibeln och präglade av tron på en skapargud. De påvisar också att dessa judisk-kristna övertygelser inte passar in med den moderna sekulära uppfattningen att det inte finns några moraliska sanning-

ar och att mänskligheten strängt taget är en produkt av evolutionen. Slutsatsen är att denna gamla föreställning om människans värde i själva verket är en rest som lever kvar i den sekulära och moderna kulturen. Det betyder att kristna kan sympatisera med mycket i denna rättviseteori. Icke desto mindre, som MacIntyre visade, finns det motsägelser och ödesdigra brister i socialliberalismens strategi.

För det första har individens frihet de facto blivit en absolut sanning som övertrumfar allt annat och, till skillnad från mer traditionella samhällen har socialliberala samhällen inte kunnat harmonisera individens frihet med skyldighet gentemot familj och samhälle. Det har resulterat i en upplösning av familjer, vår omgivning och institutioner. Det visar sig att ett samhälle inte kan undvika att bli splittrat utan en uppsättning gemensamma moraliska värden (förutom ett bejakande av individens frihet), och utan ett gemensamt narrativ om vilka vi är som människor. Eftersom socialliberalism har varit den dominerande rättviseteorin ser vi konsekvenser som tribalism, en aldrig tidigare skådad misstro för varandra, samt förfall av institutioner, vilket kan ses som ett misslyckande av socialliberalismen. Vissa hävdar att socialliberalismen bara fungerade i ett samhälle så länge religionen hade stark närvaro, eftersom den kunde kompensera för den självskhet som följer av individualismen, samt ge en känsla av solidaritet och gemenskap som individualism inte kan ge. Nu när religionen är på kraftig nedgång är detta komplement borta.

För det andra, om rättvisa bara handlar om att respektera individens rättigheter och anspråk och det inte finns några högre moraliska sanningar, hur kan vi då avgöra mellan flera rättighetsanspråk som står i strid mot och motsäger varandra, som de så ofta gör? Ett annat problem med socialliberalismen är att människors anspråk på rättigheter ofta motsäger varandra. Socialliberalismen har inget sätt att avgöra vilkas rättigheter som ska ha företräde framför andras. Vem vinner i debatten mellan feminister och transpersoner – och hur? Är det den som ropar högst eller den med mest pengar?

För det tredje framhåller även sekulära kritiker att rationalitet är en otillräcklig grund för ett rättvist samhälle. Många av Rawls kritiker har uppmärksammat att om ens enda motivation är rationell egoism, skulle de som står bakom ”en okunnighetens slöja” fortfarande inte behöva gå med på frågan om ekonomiska rättigheter. Antalet fattiga är i minoritet – och chansen finns att man själv inte kommer att vara fattig. Så varför inte ta risken genom att designa ett samhälle som utnyttjar de fattiga för att gagna resten av sam-

hället? Varför inte välja det så länge man själv sannolikt inte kommer att vara fattig? Att utnyttja de fattiga är tveklöst en form av ”rationell egoism”. Men socialliberaler kan inte invända att det är fel att utnyttja de fattiga, för de har redan förnekat moraliska sanningar. Med en sådan utgångspunkt, vem skulle våga säga att det kanske inte är så praktiskt att exploatera fattiga i en kostnads-nyttoanalys? Det finns alltså inga verkliga skyddsnet som hindrar ett socialliberalt samhälle från att bli förtryckande.

Slutligen, socialliberalismens envisa försök att hålla religiösa åsikter utanför det offentliga rummet visar på en dubbelmoral. Den förklarar för religiösa människor att de inte får argumentera utifrån sin trosuppfattning utan bara använda ”offentligt förnuft” och ”rationell egoism” – samtidigt som de skjuter in sina egna övertygelser om människans natur, rättigheter, sexualitet och många andra saker som är trosantaganden, som delvis är rester från vårt kristna kulturarv, och som inte har sin grund i en naturvetenskaplig diskurs.

3. Utilitarism – ”Lycka” – Ett rättvist samhälle maximerar största lycka för störst antal.

Denna tredje teori, som förknippas med John Stuart Mill, har egentligen inte haft så stort inflytande i formell rättsvetenskap, men ändå anser sekulära människor intuitivt att dess grundidéer verkar väldigt vettiga. Utilitarismen dominerar tveklöst det offentliga samtalet när det kommer till allmänna riktlinjer och rättviseanspråk. Enligt detta synsätt är rättvisans kärna *störst lycka för det största antalet*. Detta är ytterligare ett försök att undvika att ha en absolut sanning som grund för rättvisa och istället använda sig av någon form av ”praktisk rationalitet”. Om det finns ett sätt som skänker lycka till flertalet människor så är det per definition rättvist. Men finns det något skyddsnet? Betyder det att allt som majoriteten önskar för att uppnå lycka är okej? Utilitarister använder sig av ”skadepincipen” för att utforma gränser. De menar att vi ska vara fria att eftersträva lycka så länge det inte skadar andra. Men det är uppenbart att det oundvikligen kommer att uppstå krockar om vad det är som gör människor lyckliga, och därför är det enligt utilitarister majoritetsbeslut som står som slutgiltig domare. I dag förlitar sig nyhetsmedierna till stor del av utilitarism då de uttryckligen eller outtalat hävdar att X nu är okej, eftersom färskta enkätundersökningar visar att majoriteten stödjer X. Utilitarism är inte lika individualistisk som de två första rättviseteorierna – den är ”majoritetsstyrd”. Faktum är att många utilitarister ser individuella rättigheter som hinder för lycka för majoriteten. Om du

tror på mänskliga rättigheter är du förmodligen inte en utilitarist.

Kort biblisk analys:

För det första, utan en skapelselära respekterar inte denna uppfattning människans okränkbara värde. Kan lycka för ett lands majoritet definieras på så sätt att den bara kan uppnås genom att sätta en minoritet av befolkningen i koncentrationsläger? Detta är en slutsats av utilitarismens premiser (och blev också en verklighet både i Nazityskland och för japanskamerikaner i USA under andra världskriget).

För det andra, utan läran om synd har utilitarismen en naiv inställning till huruvida det som kan göra en majoritet lycklig inte kan vara av ondo. Bara för att något gör en person lycklig betyder det inte att det är rätt. Många dåraktiga och grymma saker kan göra oss lyckliga. Dessutom, utan insikten att människan består av både kropp och själ utgår detta synsätt från att "lycka" kan uppnås genom materiella tillgångar, rikedom och nöjen, medan en lång historia av visdom genom alla kulturer lär oss att detta är otillräckligt för verklig lycka.

Slutligen är "skadepincipen" värdelös som moraliskt rättesnöre eller som hinder mot missbruk. Så fort man hävdar att något är skadligt baserar man sitt uttalande på ett synsätt som rör den mänskliga naturen – hur vi borde leva – och på någon åsikt om vad som är rätt eller fel. Att hävda att ett visst tillvägagångssätt inte är till skada för någon annan baseras på en uppfattning om den mänskliga naturen och människans syfte och är i slutändan en fråga om tro. De som försvarade Jim Crow-lagar använde sig ofta av utilitaristiska argument samt skadepincipen och sa till afroamerikanerna att segregering inte var något skadligt utan för deras eget bästa. Utan moraliska sanningar – vem kan då avgöra vad som är bra för en minoritet? Det är majoriteten – inte minoriteten – som definierar den.

4. Postmodernism – "Makt" – Ett rättvist samhälle inskränker de dominanta gruppernas makt till förmån för de förtryckta.

Den fjärde rättviseteorin är på sätt och vis den nyaste att äntra scenen, även om den har en längre stamtavla. Med utgångspunkt i Karl Marx har vad som kan kallas postmodern kritisk teori mycket nyligen uppstått med sin egen syn på rättvisa, en som kraftigt skiljer sig från de andra. Eftersom den har utformats på senare tid och fått stor betydelse kommer vi att ägna mer tid åt att beskriva och undersöka den.

Postmodern kritisk teori hävdar följande:

För det första kan den ojämlika fördelningen av tillgångar, välstånd och makt aldrig förklaras av individers handlingar, kulturskillnader eller skillnader i enskilda personers duglighet, utan strängt taget bara av orättvisa sociala strukturer och system. Det enda sättet att komma till rätta med hur den ojämlika fördelningen drabbar de mindre lyckligt lottade är genom socialpolitik, aldrig genom att be någon att ändra sitt beteende eller kultur.

För det andra, utöver förnuft eller sanning ska även sociala påtryckningar vara med och utforma konst, religion, filosofi, moral, lag, media, politik, utbildning och familjekonstellationer. Allt bestäms av ens klassmedvetenhet och sociala status. Religiösa trossatser såväl som politiska system och rättsnormer är i grund och botten ett sätt för människor att uppnå eller behålla social status, välstånd och därmed makt över andra.

För det tredje är därför hela verkligheten uppbyggd på maktförhållanden. Och om så är fallet måste makten kartläggas med hjälp av "intersektionalitet" för att man ska kunna se verkligheten som den är. Kategorierna är etnicitet, kön, sexuell läggning och könsidentitet (och ibland andra). Den som är vit, man, heterosexuell och cisperson har den största makten. Den som inte är något av dessa är den mest marginaliserade och förtryckta – och det finns många kategorier i mitten. Viktigast av allt är att ju fler förtrycktbringande kategorier man kan bocka av desto större moralisk auktoritet och klarsynthet har man. Det är endast de med erfarenheter av att leva i maktlöshet och under förtryck som har moralisk auktoritet och verklig kunskap. Därför får de som är mer privilegierade inte delta i någon debatt – de har ingen rätt eller förmåga att förmedla kunskap till de förtryckta, eftersom de är förblindade av sin sociala status. De måste helt enkelt ge upp sin makt.

För det fjärde är språk det huvudsakliga sättet att utöva makt på – genom "dominerande språkbruk". Att göra anspråk på sanningen är att använda sig av ett dominerande språkbruk, vare sig man grundar det i förmodat förnuft och vetenskap eller i religion och moral. Språket beskriver inte bara verkligheten – den konstruerar eller skapar den. Maktstrukturer gömmer sig bakom allt tal om förnuft och sanning. De som verkar i universitetsvärlden döljer alltså orättvisa strukturer genom tal om "akademisk frihet", företagare genom tal om "fri företagsamhet", vetenskap genom tal om "empirisk objektivitet", och religion genom tal om "gudomlig sanning". Alla dessa skenbara sanningsanspråk är egentligen bara konstruerade framställningar som är utformade för att dominera och måste alltså avslöjas. Vettiga debatter

och ”yttrandefrihet” är därför inte längre på modet – de ger bara luft åt orättvisa språkbruk. Det enda sättet att rekonstruera verkligheten på ett rättvist sätt är att undergräva dominerande språkbruk – och detta kräver kontroll av det fria ordet.

För det femte kan kulturer, liksom personer, kartläggas genom intersektionalitet. På sätt och vis är ingen kultur i något avseende bättre än någon annan. Alla kulturer är lika godtagbara. Men människor som ser sin kultur som bättre och tycker att andra kulturer är underlägsna – eller till och med människor som ser på sin egen kultur som ”normal” och tycker att andra kulturer är ”exotiska” – är en del av en förtryckande kultur. Och förtryckande kulturer är (även om detta ord inte används) underlägsna – och ska föraktas.

Slutligen är inte individens rättigheter eller identitet det primära. Traditionell socialliberal betoning på individuella mänskliga rättigheter (rätt till privat egendom, yttrandefrihet) är hinder för de radikala förändringarna som samhället kommer att behöva genomgå för att dela på rikedom och makt. Det är en illusion att tro att individen kan skapa sig en identitet som på något sätt är annorlunda eller oberoende av andra i sin ras, etnicitet, kön och så vidare. Gruppidentitet och rättigheter är de enda verkliga identitetsmarkörerna. Skuld tilldelas inte på grundval av individuella handlingar utan på gruppledmedskap och social och etnisk status.

Kort biblisk analys:

För det första är postmodern kritisk teori djupt inkonsekvent. Om alla sanningsanspråk och metoder för att eftersträva rättvisa är socialt konstruerade för att bibehålla makten, varför är då inte anhängare av postmodern kritisk teori och deras sanningsanspråk och metoder också föremål för samma kritik? Varför är det moraliskt rätt att de postmoderna rättviseförespråkarna bestämt kan hävda ”detta är förtryck”, medan alla andra moraliska påståenden bara är sociala konstruktioner? Och om alla är förblindade av sin klassmedvetenhet och sociala status, varför kan inte de också vara förblindade? Intersektionalitet hävdar att förtryckta människor kan se klart – men hur kan de vara klarsynta om det är sociala krafter som helt formar oss till dem vi är och som kontrollerar vår förståelse av verkligheten? Är de mindre påverkade av sociala krafter än andra? Och om det är så att alla människor med makt – de som har övertaget såväl socialt, kulturellt som ekonomiskt och som kontrollerar det offentliga samtalet – oundvikligen använder dessa för att dominera, varför skulle det inte kunna bli det motsatta om en grupp revolutionärer lyckades ersätta förtryckarna på toppen av samhällsskiktet? Skulle det då inte kunna bli dessa människor som man måste

göra uppror mot och som själva måste avsättas? Vad skulle göra dem annorlunda? Postmodernismen har inga bra svar på dessa frågor. Man kan inte vidhålla på att all moral är kulturellt konstruerad och relativ och samtidigt hävda att ens moraliska påståenden inte är det. Detta är en brist som inte bara kristna kan se, och därför kan hela teorin vara på väg att dö ut.

För det andra är den alldeles för banal. Den postmoderna synen på rättvisa går i Rousseaus och Marx fotspår, vilka såg människor som goda i sig själva eller som tomma blad. Det onda har tillförts oss av samhället, av sociala system och påtryckningar. Allt elände (så som fattigdom, brott, våld, övergrepp) beror alltså på en sak – fel socialpolitik. Men av Bibeln lär vi oss att vi är komplexa varelser – socialt (både individuella och sociala varelser skapade till av bilden av en treenig Gud), moraliskt (både syndiga och fallna, men ändå värdefulla i Guds ögon) och konstitutionellt (vi är lika mycket ande som kropp). Anledningarna till ondska och orättvisa utfall i livet är många och komplexa.

För att rusta upp ett fattigt samhälle behövs en rik och mångfasetterad förståelse för vad som krävs för att människor ska blomstra. Utan tvekan finns det behov av sociala reformer och nedmontering av systematiska orättvisor. Men människor behöver också mening i livet, starka familjer, utrymme för personlig utveckling, friska, fungerande samhällen och moralisk disciplin. Den postmoderna uppfattningen förbiser komplexiteten i det som får människor att frodas och därför kommer dess åtgärds paket inte att fungera för att befria förtryckta människor. Den bortser från för mycket av det som gör oss mänskliga.

För det tredje undergräver den vår gemensamma mänsklighet. Bibliskt sett är vi främst individer inför Gud, skapade till hans avbild, och i andra hand medlemmar av en ras eller nation. Den postmoderna uppfattningen upphöjer emellertid ras- eller gruppidentitet till den primära identitetsmarkören och överträffar all solidaritet mot ens hemland och mänskligheten som helhet. Detta är på gränsen till att hävda att det finns flera mänskligheter snarare än en gemensam mänsklig ras.

Och därför *förnekar den för det fjärde vår kollektiva synd.* Bibeln lär att synd är allmängiltig och universell. Var och en av oss tillhör en etnicitet eller nationalitet som innehåller mycket gott som kan bidra till världen. Men varje kultur kännetecknas också av en särskild form av syndig avgudadyrkan. Ingen ras eller folkgrupp är i sig mer syndig än andra. Men i denna postmoderna uppfattning om rättvisa tilldelas grupper högre eller lägre moraliskt värde beroende på dess maktförhållande, där grupper med mest makt inte har

några som helst försonande egenskaper. Att se hela raser som mer syndiga och onda än andra leder till saker som förintelsen.

För det femte omöjliggör den förlåtelse, fred och försoning mellan grupper. Miroslav Volf skriver: ”Det kan inte bli någon förlåtelse så länge jag utesluter mina fiender från den mänskliga gemenskapen, samtidigt som jag utesluter mig själv från syndarnas gemenskap.” Utan att använda ordet ”synd” gör anhängarna av postmodern kritisk teori precis det som Volf beskriver. Alltså kan försoning aldrig uppnås.

För det sjätte erbjuder den en prestationsbaserad och högst självgod identitet. Den kristna identiteten tar vi emot som en Guds gåva; den erhålls inte genom våra yttre gärningar – vi är oändligt älskade oavsett hur väl vi presterar. Tvärt emot ger denna uppfattning upphov till två typer av prestationsbaserade identiteter: vi är antingen medlemmar av en förtryckt grupp som kämpar för rättvisa, eller så är vi vita antirasister som sympatiserar med de förtrycktas kamp. Bägge dessa identiteter – liksom alla andra identiteter som inte har sin grund i Kristus – kan skapa en känsla av oro eftersom man vill bevisa för andra att man är tillräckligt medveten och påläst om vad som är rättvist och inte. En trygg kristen identitet är inte beroende av att få andra att skämmas, fördömas eller att diskriminera mot oliktankare (vilket alltid är en del av en prestationsbaserad identitet). Den nya kristna identiteten – att vi är syndiga och samtidigt oändligt älskade – förvandlar och ger helande till före detta förtryckare (genom att säga att de helt enkelt är syndare) såväl som före detta offer för förtryck (genom att försäkra dem om deras värde). Se Jakobsbrevet 1:9.

Slutligen kan postmodern kritisk teori driva sina anhängare till att vilja dominera. Denna teori ser liberala värden som yttrandefrihet och religionsfrihet bara som sätt för att förtrycka andra. Man sätter gärna ordet ”frihet” inom citattecken. Resultatet blir att anhängare av denna teori ständigt använder sig av ilska och raseri för att tysta kritiker, likaså använder de sig av censur och andra typer av sociala, ekonomiska och juridiska påtryckningar för att marginalisera motsatta åsikter. Postmodernismen ser bara mänskliga faktorer bakom orättvisa. Därför demoniserar man människan i stället för att erkänna de onda krafterna – ”världen, köttet och djävulen” – som är verk samma överallt, även i vårt eget liv. Anhängare av denna uppfattning blir lätt utopiska – de ser sig själva som frälsare snarare än att erkänna att det endast är en sann, gudomlig frälsare som slutligen kan ställa allt till rätta. När vi handskas med orättvisor kämpar vi inte bara mot människans synd utan även mot ”härskarna, mot makterna, mot

herrarna över denna mörkrets värld, mot ondskans andekrafter i himlarymderna” (Ef. 6:12).

EN JÄMFÖRELSE MELLAN BIBELNS SYN OCH DE ANDRA ALTERNATIVEN

För det första är det bara den bibliska synen som kan adressera alla aspekter av rättvisa, till skillnad från de andra alternativen. Var och en av de sekulära teorierna om rättvisa behandlar en eller flera av de fem aspekterna av Bibelns syn på rättvisa, enligt ovan, men ingen av dem behandlar alla.

För det andra motsäger biblisk rättvisa var och en av de andra teorierna, dock utan att avvärja eller kompromissa med dem. (a) Biblisk rättvisa är betydligt mer välgrundad. Den bygger på Guds karaktär – den yttersta grunden för moralen – medan de andra teorierna bygger på föränderliga strömningar i den mänskliga kulturen. (b) Biblisk rättvisa är mer genomträngande i sin analys av människans tillstånd och förstår att orättvisa härrör från en mer komplex uppsättning orsaker, så som sociala, individuella och andliga orsaker, samt yttre omständigheter – mer än vad någon annan teori behandlar. (c) Biblisk rättvisa erbjuder en unik syn på tillgångar och ägandeskap som inte passar in i någon av de moderna synerna på kapitalism eller socialism.

För det tredje innehåller biblisk rättvisa inbyggda skyddsnet mot maktmissbruk. Som vi har sett måste man erkänna absoluta moraliska sanningar som gäller för alla, i alla kulturer, för att kunna ha en sammanhängande teori om rättvisa. Det går inte att jobba för rättvisa genom att använda sig av någon form av socialt konstruerad sanning eller moral. De franska postmoderna tänkarna hade ändå rätt – sanningsanspråk tenderar att leda till totalitarism. Maktlystna individer använder sig åtminstone gärna av sanningsanspråk. Men kristen tro erbjuder sanningsanspråk som motverkar maktmissbruk. Hur då? (a) Jo, kristen tro påstår sig inte kunna förklara hela verkligheten. Det finns ett stort mått av mysterier – saker som vi helt enkelt inte får veta (5 Mos 29:29). Bibeln ger oss inte en ”teori om allt” som kan förklara maktstrukturer genom evolutionsbiologi eller sociala krafter. Verkligheten och människan är komplexa och i grund och botten gåtfulla. (b) Kristen tro hävdar inte att de flesta av våra problem kommer att lösas så länge vi följer vår agenda. Förespråkare för de andra synsätten ser sig själva som frälsare. Kristna tror att vi kan kämpa för rättvisa med vetskapen om att Gud så småningom kommer att ställa allt till rätta, men fram till dess kan vi aldrig förvänta oss att kunna fixa världen helt och hållet. Kristen tro är inte

utopisk. (c) Slutligen är Bibeln full av exempel av hur Gud identifierar sig med de eländiga, svaga och marginaliserade. Den centrala berättelsen i Gamla testamentet är slavarnas befrielse ur fångenskap. Om och om igen ser vi i Bibeln att de som Gud befriar är utbölingar vad gäller etnicitet och social status, de som är svaga och förkastade i maktavares ögon.

För det fjärde är det bara biblisk rättvisa som fullkomligt omkullkastar våra föreställningar om makt. Postmodernismen kritiserar med rätta de socialliberala och andra sekulära synsätten för att vara blinda för hur makt och förtryck är verk samma i människors liv och samhälle. Socialliberaler kritiserar med rätta postmodernismen för att vara besatt av (och blind för) sina egna former av maktmissbruk. Som kontrast till den socialliberala synen på rättvisa presenterar den bibliska synen en djupgående redogörelse för makt och hur den kan korrumpas, och som kontrast till den postmoderna synen ger den en modell för hur man kan förbättra hur makten utövas i världen.

När Gud kom till jorden i Jesus Kristus kom han som en fattig man, till en familj på botten av samhällsskiktet. Han utsattes för tortyr och dog i händerna på den religiösa och den politiska eliten som använde sin makt för att förtrycka på ett orättvist sätt. I Jesus ser vi alltså att Gud frånsäger sig sitt privilegium och sin makt – hans ”ära” – för att identifiera sig med de svaga och hjälplösa (Fil 2:5–8). Och ändå betalade han, genom att genomlida våld och mänsklig orättvisa, det rättmätiga straffet för mänsklighetens synd till förmån för gudomlig rättvisa (Jes 53:5). Sedan upphöjdes han till att få ännu större ära och också makt att härska (Fil 2:9–11). Jesus får makt, men först efter att ha förlorat den för att betjäna de svaga och hjälplösa.

Bibeln vill inte suddas ut gränserna mellan makt-havare och underordnade. Lag och auktoritet är inte i sig fel. De är rent av nödvändiga i alla samhällen. Kristen tro förespråkar heller inte att man byter plats på makt-havare och underordnade. Gör man det uppstår det bara nya grupper som förtrycker och missbrukar sin maktposition.

Eftersom kristen tro är rotad i Jesu död och uppståndelse, vänder den inte upp och ned på förhållandet mellan makt-havare och underordnade – snarare undergräver den det förhållandet. I och med att Jesus frälser oss genom att använda sin makt enbart för att betjäna andra, förändrar han vår inställning till makt och hur den ska utövas.

Det finns inget som världen kan erbjuda som är som biblisk rättvisa! Kristna får inte sälja sin förstfödsrätt för en skål med linssoppa. De måste omfamna sin förstfödsrätt och göra det

rätta, älska barmhärtighet och vandra i ödmjukhet med sin Gud (Mika 6:8).

Tim Keller är tidigare förstepastor i Redeemer Presbyterian Church (PCA) i Manhattan, New York. Två av hans böcker, ”Varför ska jag tro på Gud?” och ”Korsfäst Konung”, finns tillgängliga på svenska.

För fotnoter, se den engelska versionen av artikeln: https://quarterly.gospelinlife.com/a-biblical-critique-of-secular-justice-and-critical-theory/?fbclid=IwAR0Sb7E-aFHLnX9sWlXhQSdJQUWk4fW2rU-MnSP_6bHkhNCT_BNanSHya2Y

Översättning: Johannes Severin

SEA Papers är Svenska Evangeliska Alliansens (SEA) essäserie inom evangelikal teologi och etik. SEA är ett nätverk av kristna tvärs över samfundsgränserna. Vår vision är:

- att bygga ett nationellt nätverk av evangeliska/evangelikala kristna i Sverige, som tillsammans och i sina olika sammanhang utvecklar och bidrar med evangelikal teologi och tillämpar den i församlingsarbetet, i den teologiska debatten och i samhällsdebatten
- att vara en konstruktiv kraft som i öppenhet, dialog och debatt driver ett evangelikalt perspektiv
- att förmedla impulser från och kontakter med den växande världsvida evangelikala gemenskapen

SEA:s teologiska bas utgörs av Lausannedeklarationen.